

6.

Jongeren als drager van maatschappelijke vernieuwing [1960-1980]

Provo is synoniem voor de jaren zestig en zeventig. Criminoloog Wouter Buikhuisen introduceert het begrip om het gedrag te duiden van groepen antiautoritaire jongeren. Provo wordt de geuzennaam voor een ludieke, grotendeels geweldloze, antiautoritaire jongerenbeweging. Bekende acties zijn het uitdelen van gratis krenten of het demonstreren met witte lakens nadat de burgemeester de leuzen ‘Vrijheid van Meningsuiting’, ‘Democratie’ en ‘Recht op Demonstratie’ verboden had. Provo had een brede aanhang onder de nozems en de meer artistieke (kunstenarsachtige) jongeren (Koopmans, 1992).

Eind jaren zestig, begin jaren zeventig wordt de emancipatiefakkel overgenomen door de hoger opgeleide jeugd en komen maatschappelijke idealen meer op de voorgrond te staan. Voorbeelden hiervan zijn de snel radicaliserende studentenbeweging die tot de Maagdenhuisbezetting en de invoering van de Wet Universitaire Bestuurshervorming leidt en de flowerpowerbeweging met als hoogtepunt de tot dan toe grootste demonstratie van 100.000 deelnemers tegen de Vietnam-oorlog in 1973 (Brinkgreve & De Regt, 1990; Koopmans, 1992; Van der Linden, 1990).

De uitwerking van provo en flowerpower is voelbaar tot in de haarvaten van de Nederlandse samenleving. De maatschappelijke verhoudingen veranderen. Een hiërarchische maatschappij met voorgeschreven verhoudingen en wijzen van functioneren maakt plaats voor individueel, persoonlijk functioneren. De zuilen verdwijnen. De ontkerkelijking bereikt haar hoogtepunt. Ouders staan niet meer tegenover hun kinderen, maar ernaast. De bevelshuishouding maakt geleidelijk plaats voor de onderhandelingshuishouding (Brinkgreve & De Regt, 1990; Van der Linden, 1990). Dit hoofdstuk maakt zichtbaar hoe het jongerenwerk zich laat inspireren door provo, en zich hard gaat maken voor de emancipatie van jongeren terwijl de pedagogische bemoeienis met jongeren verdwijnt.

6.1 Faciliteren van de vrijheid

Het sociale beleid gaat volledig mee met de bevrijdingsgeest van de jaren zestig. Idealen zoals zelfontplooiing, emancipatie en de verheerlijking van de jeugd vinden hun weg naar het overheidsbeleid. Het gevolg is dat de overheid de uitwerking van de geest van de jaren zestig op de Nederlandse samenleving versterkt. De vor-

ming van het ministerie voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM) gaat samen met het bijstellen van de doelstelling van het welzijnsbeleid. Voor 1965 lag het zwaartepunt van het ministerie op materiële hulpverlening. Terwijl de materiële welvaart toeneemt, wordt geconstateerd dat de materiële vooruitgang gepaard gaat met een afnemende betrokkenheid bij de publieke zaak en een gebrek aan menselijk geluk. Welbevinden wordt het nieuwe doel van het welzijnsbeleid. Het gaat om het recht van de mens om creatief bezig te zijn, of in de woorden van Klompé: ‘Niet het bezit maakt ons vrij, maar het spel’ (De Haan & Duyvendak, 2002). Het jongerenwerk wordt formeel onderdeel van het welzijnsbeleid en valt het onder CRM.

De paniekerige geluiden over de verwildering en morele verloedering van de mas-sajeugd in de jaren veertig en vijftig maken plaats voor beschouwingen waarin jongeren als dragers van sociale vernieuwing worden gezien. Nicolaas Beets, pedagoog, schrijft naar aanleiding van de onrust over provo: ‘Jongeren zoeken speelruimte, vinden die veelal op straat, improviseren, spelen, zoeken spelpartners en dan vinden botsingen met de politie plaats omdat er geen deugdelijke spelregels zijn die het spel “binnen de perken” kunnen houden. De grote opgave voor de naaste toekomst schijnt te zijn: gemeenschappelijk te leren creatief te spelen.’⁹ Zowel binnen als buiten het ministerie is deze inzet omstrede. Het beleid bevat wat Duyvendak achteraf identificeert als de paternalismeparadox. Het opvoeden van individuen tot zelfstandigen leidt onherroepelijk tot ondermijning van de status van de opvoeders die immers pretenderen dat niet zij, maar de mensen zelf moeten bedenken hoe zij hun leven leiden (Duyvendak, 1999).

Onder invloed van het COWER-rapport verandert het debat over jongeren van toon. De COWER-commissie wordt in 1964 ingesteld en heeft als opdracht een onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden van een Wettelijke Regeling voor de subsidiering van de jeugdvorming. In het eindrapport concludeert de commissie dat jongeren, om zich te kunnen ontwikkelen tot volwaardige volwassenen, alle ruimte moeten krijgen en dat het aan het jongerenwerk is om dat proces op een zinvolle manier te laten verlopen: ‘Wanneer bij de huidige ontwikkelingen van de samenleving niet telkens op alle terreinen rekening wordt gehouden met de leefruimte en leefwijze van de jeugd, individueel en in groepen, atrofieert (kwijnt weg, *red.*) het jeugdige bestaan en verkommert de levenskracht der jonge jaren welke toch basis moeten zijn voor harmonisch uitgegroeide volwassenen in de gemeenschap’ (COWER, 1966, p. 20). Het COWER-rapport voegt hieraan toe dat jongerenwerkers in de praktijk met jongeren in eigentijdse vormen zinvolle normen

9 Beets, N. (1966). Provocerend gedrag van jongeren. Dux, 33, 22. Geciteerd uit: De Haan & Duyvendak, 2002.

moeten ontwikkelen (COWER, 1966). Het jongerenwerk is niet blij met deze conclusie. In het vorige hoofdstuk hebben we kunnen zien hoe er door diverse partijen hard gewerkt wordt aan de methodiekwontwikkeling en professionalisering van het jongerenwerk, maar dat de gevonden aanpakken niet aansluiten bij de vragen en dilemma's waar de uitvoeringspraktijk mee worstelt. Het COWER-rapport dicht het jongerenwerk nog meer en moeilijkere taken toe, zonder dat het handvatten biedt hoe deze praktisch vorm te geven. Jongerenwerkers voelen zich in de steek gelaten (Te Poel, 1997b). Tegelijkertijd erkent het COWER-rapport wel dat het jongerenwerk in samenspraak met jongeren vormgegeven moet worden.

6.2 Programmeren van vrijheid

Het aanbod van het jongerenwerk maakt in de jaren zestig een radicale verandering door. In plaats van het aanbieden van activiteiten, tracht het jongerenwerk nu jongeren te bereiken door het organiseren van open bijeenkomsten waar ook gedanst kan worden. Een ander soort jongeren gaat het jongerenwerk bezoeken (Nijenhuis, 1987). In de tweede helft van de jaren zestig krijgt het jongerenwerk een enorme impuls doordat jongerenwerkcentra drager worden van de alternatieve jeugdcultuur en als ontmoetingsplek dienen voor krakers, dolle mina's, homoseksuelen en gebruikers van cannabis. Paradiso en de Melkweg in Amsterdam en de Kargadoor en Tivoli in Utrecht zijn daar de meest bekende van (Van Ewijk, 1974). Eind jaren zestig is iedere vorm van pedagogische bemoeienis verdwenen. Jongeren krijgen de ruimte, ook vanuit het ministerie. Omdat de verwachtingen van het welzijnswerk hooggespannen zijn, krijgt het bovendien financieel alle ruimte. Nieuwe initiatieven schieten als paddenstoelen uit de grond, en zijn vooral afkomstig van jongeren die tot nu toe geen gebruik maakten van het jongerenwerk (middenklassen jongeren). Hiermee verandert ook de aard van het jongerenwerk. Traditioneel richt het zich primair op de jongeren uit de lagere sociaaleconomische klassen terwijl de programmering in deze periode gericht is op de subculturen van de middenklassenjeugd. Hoewel het jongerenwerk zich formeel op zowel jongens als meisjes richt, voeren jongens de boventoon.

In de eerste helft van de jaren zeventig wordt het algemeen geaccepteerd dat jongeren het zelf uit willen zoeken, zonder bemoeienis van volwassenen. Deze omwenteling in het jongerenwerk sluit aan bij nieuwe inzichten uit de ontwikkelingspsychologie. Erikson (1968) beschouwt de verlengde jeugd als een belangrijke ontwikkelingsfase in een mensenleven waarin mensen vrijheid kunnen verkennen, kunnen experimenteren met grenzen en hun eigen identiteit ontwikkelen.

Het 'samen jong zijn' wordt de basis van pedagogische beïnvloeding, in plaats van het vroegere nog niet volwassen zijn (Te Poel, 1997b). De relaties tussen jongeren onderling staan centraal in dit proces, de relatie tussen jongere en volwassene krijgt een aanvullend karakter. Het wordt *not done* om jongeren te benaderen met een bepaalde bedoeling. Het is principieel fout om in te grijpen in de ontwikkeling van het kind (Hazekamp & Van der Zande, 1992). Het volwassenheidsideaal van Langeveld en Perquin verdwijnt om plaats te maken voor het ideaal van de emancipatie van de jeugd (Te Poel, 1997b).

Omdat er geen visie ontstaat over de wijze waarop jongeren begeleid kunnen worden in hun weg naar emancipatie, wordt de dialoog het belangrijkste methodische concept en hulpmiddel in de pedagogische verhouding. Snel krijgt de dialoog het karakter van een zelfstandig opvoedingsdoel: jongeren moeten opgevoed worden tot de bereidheid en het vermogen om te communiceren (Te Poel, 1997b). De jongerenwerker krijgt als taak om voorwaarden te scheppen en te ondersteunen. Het begrip jeugdservice doet haar intrede (Hazekamp & Van der Zande, 1992). Het gevolg is dat jongerenwerkers onzeker worden over hun rol. De positie van de jongerenwerkers brengt met zich mee dat zij soms als autoriteit moeten optreden, maar dit staat haaks op het dominante ideaalbeeld: maatje zijn van de jongeren. De ambivalentie die deze tegenstrijdigheid veroorzaakt, mondt uit in strategieën van jongerenwerkers om iedereen tevreden te stellen. Regels worden niet meer gebruikt als inzet van een kritische dialoog waarin jongerenwerkers hun opvattingen en normen confronteren met die van de jongeren. Jongerenwerkers laten de vormende aspecten van hun werkzaamheden voor wat het is en gaan zich volledig op de praktische ondersteuning en organisatie richten (Van der Zande, 1990). Het jongerenwerk dreigt zijn maatschappelijke legitimatie te verliezen (Te Poel, 1997b). Immers, het begeleiden van jongeren bij het volwassen worden vormt de legitimatie van het jongerenwerk. Als het jongerenwerk stopt met het bieden van begeleiding, verdwijnt zijn bestaansgrond.

6.3 Methodische vernieuwing voor kwetsbare jongeren

Het centraal staan van jongeren, hun subculturen en hun streven naar vrijheid leidt tot stevige debatten binnen het jongerenwerk over wat te doen met de kwetsbare jongeren. De meeste jongerenwerkers en hun organisaties zijn van mening dat deze doelgroepen nog steeds bestaan en ondersteuning nodig hebben (Hazekamp & Van der Zande, 1992; Nijenhuis, 1987). Voor degenen die niet in staat zijn om met de nieuw verworven vrijheid om te gaan, leiden de jaren zestig tot proble-

men. De verschuiving naar de onderhandelingshuishouding vraagt van zowel ouders als kinderen dat zij over deze onderhandelingsvaardigheden beschikken. Ook vraagt het van jongeren dat zij voldoende zelfcontrole bezitten om de groeiende eigen verantwoordelijkheid te dragen. Ten slotte leiden snelle maatschappelijke, technologische en economische veranderingen vaak tot cumulatie van problemen (Tilanus, 1994).

Op eigen initiatief ontwikkelt het jongerenwerk een apart aanbod voor de kwetsbare jongeren. Jongerenwerkers en hulpverleners starten al dan niet ondersteund door de rijksoverheid met alternatieve jeugdhulpverlening. Vanwege de autoritaire benadering van jongeren en de positivistische benadering van probleem- en afwijkend gedrag staat de bestaande jeugdhulpverlening, waaronder de kinderbescherming en de justitiële hulpverlening, zwaar onder druk (Gerritsen, 1994; Tilanus, 1994). De eerste Jongeren Advies Centra, Releases en Sosjale Joenits zien het levenslicht. Het hulpaanbod bestaat uit een combinatie van individuele hulpverlening waarin de wensen en behoeften van de jongere het uitgangspunt vormen met sociale actie (Gerritsen, 1994; Sluys, 1980).

Een mengvorm van alternatieve hulpverlening en jongerenwerk, die eind jaren zestig in Nederland ontstaat is het straathoekwerk (Baillergeau & Hoijtink, 2010). Straathoekwerk is een methode waarmee jongerenwerkers contact maken met jongeren die geen contact maken of gebruikmaken van de reguliere jeugdvoorzieningen, terwijl de problemen waar deze jongeren mee te maken hebben daar wel reden toe geven (Schellekens, 1998). Kern van de werkwijze is het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de jongere, vaak door langere tijd in de omgeving van de jongere te verkeren. Dit is ook van belang om een goed beeld te krijgen van de behoeften, verwachtingen en problemen van de jongere. Een deel van de problemen is het gevolg van marginalisering. Om die reden wordt hulpverlening gecombineerd met sociale actie (Kelderman & Jezek, 2010). In Amsterdam richt Stichting Streetcornerwerk zich bij haar ontstaan op jonge drugsgebruikers en jongeren uit de lagere sociaaleconomische klassen die moederziel alleen naar de grote stad zijn getrokken en op straat rondzwerven (Kelderman & Jezek, 2010). Het straathoekwerk fungeert als schakel tussen jongeren en instanties zoals ambulante jeugdhulpverlening, sociale dienst en de GGD (Hazekamp, 1976).

Ook vanuit het protestantse clubhuiswerk wordt speciale aandacht besteed aan de kwetsbare jongeren. Zij richten in 1968 een apart jeugdthunk in als café waar jongeren zelf verantwoordelijk zijn voor het functioneren. Met deze benadering hoopt de leiding een beroep te doen op het volwassen gedrag van de jongeren in plaats van dat zij de jongeren moeten aanspreken op probleemgedrag dat vaak serieuze vormen aanneemt: geweld, dronkenschap of diefstal (Nijenhuis, 1987).

6.4 Democratisering van de opleidingen

De democratisering laat diepe sporen na bij de hogere sociale beroepsopleidingen. De kritiek op het onderwijs enerzijds en het welzijnswerk anderzijds vloeit samen binnen de sociale academies: beide worden ervan beschuldigd slechts tot doel te hebben om het individu aan te passen aan de kapitalistische maatschappij (Neij & Hueting, 1989). De opleiding sociaal-cultureel werk, die met veel moeite en onder zware druk van het werkveld is gerealiseerd, gaat volledig plat. De democratisering van maatschappij en cultuur wordt een van de doelstellingen van de opleiding en de opleiding zelf wordt een oefenplaats. Studenten gaan een vijf jaar durende strijd aan over zowel de inhoud van het onderwijs als de aansturing daarvan. De gevolgen zijn enorm. Veel van wat in de eerste naoorlogse decennia moeizaam als nieuwe deskundigheid is ontwikkeld, wordt in de drang naar verandering en vernieuwing overboord gezet. Successen zijn vernieuwing en actualisering van het curriculum, het werken in werkgroepen, het projectonderwijs en de invoering van thematisch onderwijs waardoor het onderwijs meer samenhang en praktische relevantie krijgt. Ook worden de studenten zelfstandiger door hun eigen betrokkenheid bij hun leerplan en persoonlijke ontwikkeling. In 1973 is het contact met het werkveld zoek en zijn zowel studenten als docenten apathisch van de niet aflatende stroom democratiseringsvoorstellen (Neij & Hueting, 1989).

Een belangrijk resultaat van de democratisering van het hoger onderwijs voor de professionalisering van het jongerenwerk is de realisatie van de parttime middelbare beroepsopleiding sociaal-cultureel werk met jongeren. De bedoeling van de nieuwe opleiding is dat het de leerlingen aanspreekt tot het zich eigen maken van de nieuwe samenlevingsvisie en hen vormt en traint tot een beroepshouding met ervaringsleren als uitgangspunt. Uitvoering van het plan stuit op een conflict met de hbo-opleiding sociaal-cultureel werk. De opleiding begint ten slotte als zelfstandige driejarige parttime beroepsopleiding (Neij & Hueting, 1989).

Indirect stimuleert het platliggen van de sociaalagogische hbo-opleidingen de landelijke samenwerking binnen het jongerenwerk. Gezamenlijk organiseren de koepelorganisaties vanaf 1965 een 'hoofdledertraining', vooral voor die 'hoofdleders' (teamleiders, *red.*) die onvoldoende functioneren. Daarnaast worden er dagen voor uitwisseling en deskundigheidsbevordering georganiseerd (Nijenhuis, 1987). Ook vanuit de rijksoverheid wordt deze samenwerking gestimuleerd. Het ministerie van CRM krijgt genoeg van het onderhandelen met de verzuilde landelijke koepelorganen en richt in 1969 de Stichting Samenwerkende Landelijke Centrale Organen voor Wijk, Buurt en Clubhuiswerk (SALCO) op. Tussen 1972 en 1978 vinden er opnieuw veel fusies plaats tussen de verschillende koepelorganisaties van de ver-